

Tuntematon Taipale

Kemian professorina Nevan rannalla

■ Suomen kansalainen Konstantin Taipale teki uransa rajan takana keisarillisen Venäjän viimeisinä ja Neuvostoliiton ensimmäisinä vuosikymmeninä.

Ilkka Taipale

”Tuntematon” suomalainen kemian professori **Konstantin Taipale** syntyi 15. huhtikuuta 1882. Syntymäpaikasta ei ole varmaa tietoa.

Hänen isänsä, tekniikko **Aleksander Konstantininpoika Taipale** oli sen sijaan todistetusti syntyjään Virolahdelta. Aleksanderille ja hänen vaimolleen **Jekaterinalle** syntyi neljä lasta, Konstantinin jälkeen vielä isänsä kaima **Aleksander** vuonna 1883, **Nikolai** 1885 ja **Lydia** 1893.

Virolahden lisäksi perhe on asunut ainakin Viipurissa ja Pietarissa.

Konstantin sai alkeiskoulun opetuksen kotonaan. Vuonna 1892 hän aloitti Pietarissa Pyhän Annan kirkon klassisen koulun, josta hän kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1901.

Samana vuonna Konstantin Taipale pääsi Pietarin yliopistoon opiskelemaan kemiaa. Opiskeluaikanaan hän vietti vuonna 1904 puoli vuotta Saksan Strassburgissa professori **Timmen** laboratoriossa.

Opintojensa loppuvaiheen hän suoritti Pietarissa professori **Vjatcheslav Tištšenkon** orgaanisen kemian laboratoriossa, josta hän vuonna 1906 valmistui erinomaisin arvosanoin.

Hänen opinnäytteensä käsitteli vettä absorboivien aineiden vaikutusta alkoholeihin.

Valmistuttuaan Taipale hankki vielä orgaanisen kemian opettajan pätevyyden ja työskenteli vuoden 1907 Polyteknisen instituutin vanhempana assistenttina ja mallikappalemuseon johtajana.

Ahkera uurastaja

Vuonna 1908 Konstantin Taipale teki puolivuotisen työrupeaman Leipzigin yliopistossa Saksassa ja aloitti samana vuonna Pietarin yliopiston analyytii-

Konstantin Taipale ehti työskennellä sekä Pietarin, Petrogradin että Leningradin yliopistossa. Työpaikka pysyi samana, kaupungin nimi vain vaihtui ja sen myötä oppilaitoksenkin nimi. Taipale myös asui yhdessä yliopiston rakennuksista Universitetskajarentakadulla.

sen ja fysikaalisen kemian assistenttina.

43-vuotiaana vuonna 1925 hän eteni Leningradin yliopistoksi muutuneen opinahjon apulaisprofessoriksi ja kvantitatiivisen analytiikan laboratorion johtajaksi.

Vuodet 1919–1923 Taipale työskenteli myös Nekrasovin opettajakorkeakoulun orgaanisen kemian professorina. Lisäksi ahkera mies ehti vuosina 1925–1935 hoitamaan vielä Valtiollisen ensimmäisen tupakkatrustin tieteellisen laboratorion johtajan tontakin.

Arkistoista selviää, millainen oli

Leningradin yliopiston apulaisprofessorin työviikko vuonna 1928. Tehtäviin kuului kolme tuntia luentoja, yksi tunti seminaareja sekä 12 tuntia käytännön harjoitustöiden johtoa. Lisäksi Taipale luennoi orgaanista kemiaa myös biologian ja geologian opiskelijoille ja ohjasi diplomitöiden tekijöitä.

Vuonna 1930 Konstantin Taipale nimitettiin yliopiston professoriksi ja orgaanisen kemian sektorin johtoon, ja vuodesta 1935 hän toimi jatko-opiskelijoiden yksikön johtajana. Kolme hänen oppilaistaan suoritti tieteen kandidaatin tutkinnon,

joka vastasi suunnilleen suomalaista lisensiaatintutkintoa.

Taipaleella riitti myös luottamustoimia. Hän toimi yliopiston neuvoston jäsenenä vuonna 1918, tiedekunnan edustajana Talousneuvostossa 1921, silikaattien analyysilaboratorion neuvonantajana 1925, Kemian neuvoston jäsenenä 1930 ja Toisen vuoden opiskelijoiden pedagogisen neuvoston puheenjohtajana 1931–1932.

Vuodesta 1932 hän kuului Leningradin Tieteelliseen seuraan (Tiedeakatemiaan).

Asiakirjoissa todetaan, ettei Taipale ollut kommunistipuolueen – eikä

Salapoliisina kemistin jalanjäljillä

Vaimoni **Vappu Taipale** (o.s. **Puusti-nen**) sai vuonna 1989 kirjeen Riiasta Latvian neuvostotasavallasta. Kirjeen oli kirjoittanut urologi **Vladislav Vladimirovitš Taipale**, joka tiedusteli, olisivatko vaimoni ja hän mahdollisesti sukua keskenään.

Kirjeessä hän kertoi myös isänsä serkusta **Konstantin Aleksandrovitš Taipaleesta**, joka oli toiminut orgaanisen kemian professorina Leningradin yliopistossa.

Isäni, veljeni ja poikani ovat kemistejä, ja Kemistien Rouvat ry perustettiin vuonna 1954 lapsuudenkodissani. Lisäksi sekä Vappu että minä opiskelimme aikoinamme kemiaa laudaturvaiheeseen asti.

Niinpä kiinnostuin selvittämään, mikä tämä suomalaisille tuntematon kemisti Taipale oli miehiään.

Asiasta innostui myös paras luokkatoverini, silloinen Teknillisen korkeakoulun epäorgaanisen kemian professori **Lauri Niinistö**.

Hän sai kollegojensa kautta Leningradin yliopiston arkistosta englanniksi käännettyinä Konstantinia koskevat asiakirjat, joita oli yli sata kappaletta.

Kaikki Suomen Taipaleet

Taipaleen sukujuurista etsin tietoja suomalaisista arkistoista. Maalikkona aloitin kopioimalla ensin maamme kaikista puhelinluetteloista Taipale-nimet.

Sitten hankin postitoimipaikkaluettelon, josta löytyi 40 Taipale-nimistä kylää, maarekisterikylää, kyläkuntaa, virkataloa, yksittäistaltoa tai leirintäaluetta ja lisäksi koko joukko Taipaleenkylä-nimisiä paikkoja.

Wiipurin arkistoyhdistyksen kautta kuulin, että lakkautettujen seurakuntien arkistot sijaitsevat Mikkelin maankunta-arkistossa.

Sieltä sain sukuselvityksen, jonka mukaan Konstantin Taipaleen isä **Aleksander Konstantininpoika** (s. Virolahdella 15.7.1856) kuului evankelis-luterilaiseen seurakuntaan ja vihittiin **Jekaterina Alekseintyttären** kanssa 26.10.1881. Vihkimispaikasta ei kuitenkaan ole tietoa.

Sen sijaan perhe mainitaan Viipu-

rin kreikkalaiskatolisen seurakunnan pääkirjassa vuosina 1900–1909. Merkintää siitä, mistä ja mihin he ovat muuttaneet, ei ole.

Sitäkään ei varmasti tiedetä, missä perheen esikoispoika syntyi. Pietarin passiviraston arkistoissa Konstantin Taipaleen syntymäpaikaksi on kirjattu Pietari. Hänen kuolintodistuksessaan kuitenkin kerrotaan Taipaleen syntyneen Viipurissa.

Lääkäripariskunta Vappu ja Ilkka Taipale ei liene sukua Konstantin Taipaleelle. Sen sijaan molemmat tuntevat lukkarinrakkautta kemiaa kohtaan.

Maad Viijanen

Kansallisarkistossa säilytettävissä EK-Valpon arkistossa ja sisäministeriön arkistossa ei ollut tietoja Konstantin Taipaleesta.

Sen sijaan ulkoministeriön arkistosta löytyi Konstantinin anomus, että hän, hänen vaimonsa ja lapsensa saisivat säilyttää Suomen kansalaisuuden, vaikka asuvatkin Venäjällä.

Pääkonsulin viraston lausunnon mukaan ”K. Taipale on ulkomaallakin tieteellisten teostensa takia tunnettu kemisti ja hänestä ei ole täällä mitään epäedullisia tietoja valtiollisessa suhteessa.” Niinpä anomus hyväksyttiin.

Etsintä jatkuu

Tämän jälkeen eräs ystävämme kävi Leningradissa tapaamassa Konstantin Taipaleen naapurina asunutta pro-

fessoria **Irina Favorskajaa** ja kirjasi muistiin tämän tiedot.

Suomen Leningradin pääkonsulin **Niilo Idmanin** 7. tammikuuta 1938 allekirjoittama kuolinilmoitus Konstantin Taipaleesta toteaa kuolinsyyksi sydänhalvauksen. Kuolema lienee ollut luonnollinen, koska **Stalinin** vainoissa teloitetuista ei suomalaisviranomaisille tiedotettu.

Saksan Suomen-suurlähetystöstä

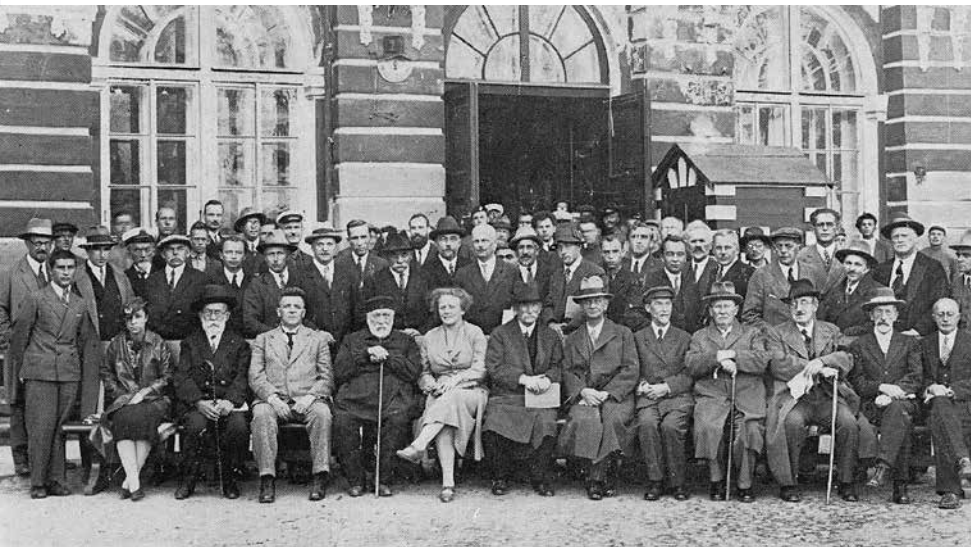
tiedustelin, kuinka Galina ja Andrei Taipaleita voitaisiin jäljittää. Saksassa ei kuitenkaan historiallisista syistä ole keskitettyä väestörekisteriä, josta kävisi ilmi maassa asuneiden kaikki tiedot. Pelastusarmeijan päämajan etsintäosaston puoleen en kääntynyt.

Venäjän suurlähettiläille **Boris Aristoville** (1992) ja **Juri Derjabinille** (1993) lähettämiini avunpyyntöihin en saanut vastausta.

KGB/FSB ei ole vielä ehtinyt tarkistaa omia arkistojaan.

Venäjällä ja Ukrainassa asuneelle edelleen Taipale-nimisiä henkilöitä sekä Konstantinin muita sukulaisia, joilla on jo toinen sukunimi. Harrastusta voi siis jatkaa – vaikka sukua emme taida Konstantinin kanssa olla.

Ilkka Taipale

Kemia-lehdessä 11/1975 julkaistiin Leningradin Mendeleev-juhlassa 14. syyskuuta 1934 otettu kuva, jossa Gustaf Komppa istuu eturivissä neljäntenä oikealta ja Konstantin Taipale seisoo lippalakki päässään neljäntenä oikealta toisessa rivissä. Muita kuvia Taipaleesta ei ole toistaiseksi löytynyt.

►►►

muidenkaan puolueiden – jäsen, eikä hän ollut käynyt armeijaa.

Vierailu Suomeen

Konstantin Taipaleen päätutkimus käsitteli alifaattisten atsiinien ja semikarbatsidien katalyyttistä pelkistämistä ja hydratsiinihydraatin vaikutusta ketoneihin happamassa liuoksessa.

Toukokuussa 1923 yliopiston rehtori pyysi Kirjallisuusosaston johtajalta lupaa, että Taipaleen artikkeli semikarbatsidien hydrogenoinnista voitaisiin lähettää julkaistavaksi Berliiniin. Taipale julkaisi Saksassa muitakin töitään, samoin Venäjän fysiikan ja kemian seuran lehdessä vuosina 1923–1937.

Yhdessä kahden kollegansa Taipale kirjoitti vuonna 1930 kemian perusoppikirjan *Sbornik Referatov po Himii*, josta otettiin uusintapainokset 1931, 1933 ja 1938.

Konstantin Taipaleen työtä arvostettiin monilla tahoilla. Vuonna 1928 hän sai Venäjän kemian seuran myöntämän A. A. Voskresenskin ja N. N. Zininin palkinnon, ja vuonna 1934 hänet palkittiin 500 ruplalla laboratorion oivallisesta johtamisesta.

Vuonna 1935 Taipale vihittiinkin kemian tohtoriksi ilman väitöskirjaa. Seuraavana vuonna hän sai vielä Tupakkateollisuushallinnolta

Konstantin Taipaleen oppi-isä oli professori, akateemikko Vjatšeslav Tištšenko, joka puolestaan oli Dmitri Mendelejevin pitkäaikainen työtoveri.

kunniamaininnan työstään.

Arkistot kertovat myös Konstantin Taipaleen työmatkoista. Hän muun muassa haki lasitehtaiden raaka-ainenäytteitä ja teki useita matkoja tupakkateollisuuden tieteellis-tekni- sen neuvoston kongresseihin Moskovaan ja Krasnodariin. Vuonna 1928 hän osallistui viidenteen Mendelejev-kongressiin Kazanissa.

Venäläiseen tapaan lomamatkatkin kirjattiin asiakirjoihin. Vuonna 1918

Taipale teki kaksi matkaa Novgorodin piirikunnan Borovitšiin ja vuonna 1921 Sestorretskiin eli Siestarjoelle.

Kiinnostavin matka suuntautui heinä–elokuussa 1935 Suomeen. Tähän Taipale oli pyytänyt luvan ja myös paluuoikeuden takaisin yliopiston rehtorilta **A. S. Bubnovilta**.

Lupa tarvittiin, vaikka Taipale oli koko ikänsä Suomen kansalainen, minkä hän oli jo vuonna 1907 joutunut dokumentoimaan rehtorille.

Kutsun Suomeen oli todennäköisesti esittänyt professori **Gustaf Komppa**, joka oli vuonna 1934 vierailut **Dmitri Mendelejevin** syntymän 100-vuotisjuhlassa Leningradissa.

Kolmen lapsen isä

Konstantin Taipaleen henkilökohtaisesta elämästäkin arkistot tarjoavat välähdyksen.

Yhden lähteen mukaan hänen ensimmäinen vaimonsa olisi ollut yliopiston kemian laitoksen assistentti **Tatjana Viktorovna Volkova**, pietarilaisen ylimystöperheen tytär. Muissa asiakirjoissa avioliitosta ei kuitenkaan ole mainintoja.

Se tiedetään varmasti, että 27-vuotias Taipale meni vuonna 1909 rehtorin luvalla naimisiin **Jekaterina Isaakovna Roosenorin** (s. 1886) kanssa. Vaimon juutalainen isännimi Isaakovna vaihtuu myöhempien vuosien asiakirjoissa turvallisemmaksi venäläiseksi **Sergejevnaiksi**.

Jekaterinalla oli vuonna 1907 syntynyt **Juri**-poika, jonka Taipale otti nimiinsä vuonna 1916. Tätä edelsi salainen tiedustelu, jonka teki rehtorille Petrogradin piirihallinnon päällikkö Kansan opetusviraston puolesta.

Rehtorilla ei ollut mitään epäedullista sanottavaa Konstantinin moraalista eikä toiminnasta. Niin Jurin uudeksi isännimeksi kirjattiin Konstantinovitš.

Perheeseen syntyivät vielä **Galina**-tytär vuonna 1910 ja **Andrei (Antti)**-poika vuonna 1916. Asiakirjat kertovat, että yliopiston työntekijän lapset määrättiin kouluun numero 23.

Perhe asui aluksi osoitteessa Lumanski pereulok 5–2, mutta vuonna 1919 Taipaleille myönnettiin työsuhdeasunto yliopiston rakennuksesta Universitetskaja-rantakadulta.

►►►

Scarsiockphoto

Taipaleen perhe asui muun muassa Viipurissa, joka saattoi olla Konstantin Taipaleen synnyinkaupunki. Toisten tietojen mukaan hän olisi syntynyt Pietarissa.

Naapurihuoneistossa asui vielä vuonna 1990 kuuluisan pietarilaiskemistin **Aleksei Favorskin** (1850–1945) kemistitytär, tuolloin 80-vuotias professori **Irina Favorskaja**.

Galinan kanssa samanikäinen Favorskaja muisti hyvin Taipaleen perheen.

Konstantin Taipaleen terveys alkoi mahdollisesti heikentyä 1930-luvun puolivälissä, sillä hän pyysi kolmen kuukauden sairauslomaa vuonna 1936. Vastaukseksi hänelle tarjottiin kahden hengen maksutonta sanatoriolomaa kylpylässä.

Joulukuussa 1936 Taipale ryhtyi hankkiutumaan eläkkeelle. Eläkekomitealle osoitetun todistuksen mukaan hänen palkkansa oli tuolloin 820 ruplaa kuussa.

Kohtalon vuosi 1937

Eläkeanomusta ei hyväksytty. Sen sijaan Taipaleen palkkaa laskettiin kesäkuussa 1937 ”huonon terveyden takia” 120 luentotunnin verran. Palkanalennus uusittiin vielä 23. marraskuuta 1937.

Kuusi päivää myöhemmin, 29. marraskuuta 1937 Taipale kuoli sydänkohtaukseen 55-vuotiaana.

Irina Favorskaja muistelee, että jos-takin syystä epäsuosioon joutuneelle professorille olisi annettu vuorokausi aikaa poistua Suomeen. Suomen sijaan tämä päättyi Bogolovskojen hautausmaalle. Tarkka paikka on tuntematon, sillä hautausmaan asiakirjat tuhoutuivat tulipalossa vuonna 1942.

Konstantin Taipaleen nimi joka tapauksessa poistettiin tiedekunnan

kirjoista 5. tammikuuta 1938, ja nimikirja suljettiin lopullisesti reilu kuukausi myöhemmin.

Sekä Irina Favorskajan että suomalaisten arkistotietojen mukaan Galina ja Andrei pääsivät samana vuonna 1938 muuttamaan Saksaan. Vahvistamattomat tiedot kertovat Jurin läheneen samoihin aikoihin Suomeen.

Taipaleen leski Jekaterina puolestaan anoi 10. kesäkuuta 1938 Narkompros-eläkevirastolta henkilökohtaista leskeneläkettä. Hän vetosi siihen, että hänen miehellään olisi ollut oikeus akateemiseen eläkkeeseen jo 15 vuoden opetustyön jälkeen vuonna 1931.

Hakemuksensa tueksi Jekaterina hankki useita dokumentteja miehensä ansioista muun muassa akateemikoksi kohonneelta Vjatšeslav Tištšenkolta. Vuoden 1938 lopussa kirjattiin päätös, ettei eläkettä myönnetä, koska ”hakija on muuttanut Suomeen Suomen kansalaisena”.

Päiväämättömän ja allekirjoittamattoman asiakirjan mukaan Jekaterina olisikin siirtynyt Neuvostoliitosta Suomeen 30.6.1937 (!). Vaikka vuosiluvuksi olisi tarkoitettu 1938, asia herättää silti kysymyksiä. □

Kirjoittaja on entinen Kellokosken sairaalan vastaava ylilääkäri ja Tampereen yliopiston sosiaalieläketieteen dosentti.
ilkka@ilkkataipale.fi

Bogolovskojen hautausmaa Pietarissa on Konstantin Taipaleen viimeinen leposija. Tieto haudan tarkasta sijainnista on kadonnut.